

ACHTERGRONDRAPPORT

Wetswijziging Awgb

September 2016

Wetswijziging Awgb

INHOUD

0. Onderzoeksrapport wetswijziging Awgb	4
1. Gekozen termen.....	5
1.1. Inleiding.....	5
1.2. Genderidentiteit omvat genderexpressie.....	5
1.3. Geslachtskenmerken – een biologisch gegeven	6
2. Internationale aanbevelingen.....	7
2.1 Inleiding.....	7
2.2. Europese Unie	7
2.2.1. Genderidentiteit.....	7
2.2.2. Geslachtskenmerken.....	9
2.3. Raad van Europa.....	10
2.3.1. Genderidentiteit.....	10
2.3.2. Geslachtskenmerken.....	11
2.3. VN.....	11
3. Staten.....	13
3.1. Inleiding.....	13
3.2. België	13
3.2.1. Vlaanderen	15
3.2.2. Wallonië.....	15
3.3. Bosnië-Herzegovina.....	16
3.4. Denemarken	16
3.5. Duitsland.....	16
3.6. Finland	17
3.7. Frankrijk.....	17
3.8. Griekenland	18
3.9. Verenigd Koninkrijk	19
3.10. Ierland.....	19
3.11 Hongarije	19
3.12. IJsland	20
3.13. Malta	20
3.14. Noorwegen	20
3.15. Portugal	20

3.16. Slovenië	21
3.17. Slowakije.....	21
3.18. Spanje	21
3.19. Tsjechië.....	21
3.20. Zweden	22
3.21. Zwitserland	23
3.22. Overige Europese landen	23
3.23. Australië	23
3.24. Canada.....	24
3.25. Zuid Afrika	25
3.3. Conclusie.....	25
BIJLAGE I	26
BIJLAGE II	29

0. Onderzoeksrapport wetswijziging Awgb

In zijn brief van 23 juni jl. heeft minister Plasterk aangekondigd dat de Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) zal worden gewijzigd om het verbod van discriminatie van transgenders te expliciteren. Op 16 september jl. heeft het College in een brief aan de Tweede Kamer geadviseerd over de wijze waarop de voorgestelde wijzigingen kunnen worden doorgevoerd. Daarbij heeft het zich mede laten leiden door informatie die in dit rapport is samengevat.

Discriminatie van transgenders en mensen met een intersekse conditie is nu verboden in Nederland via het verbod van discriminatie op grond van geslacht.¹ Er is geen *juridische* noodzaak om dit anders te regelen. Wel is er een *maatschappelijke* wens om het verbod van discriminatie van mensen met een intersekse conditie en transgenders meer zichtbaarheid te geven. Het College steunt vanuit dit perspectief de wens tot wijziging van de Awgb. Het College adviseert dit te doen door een nieuw lid 3 toe te voegen aan artikel 1 van de Awgb. Daarmee kan worden geëxpliciteerd dat onder onderscheid op grond van geslacht mede onderscheid op grond van genderidentiteit en geslachtskenmerken wordt verstaan.

Dit rapport biedt inzicht in de keus van het College voor het gebruik van de termen ‘genderidentiteit’ en ‘geslachtskenmerken’. Het geeft daarnaast beknopt de regelgeving en/of het standpunt weer van internationale organisaties waarbij Nederland is aangesloten over het opnemen van deze nieuwe gronden in de gelijke behandelingswetgeving van nationale staten. Tenslotte biedt het een overzicht over hoe in andere landen een dergelijk verbod is vormgegeven.

---

¹ Onder andere: College voor de Rechten van de Mens, Oordeelnummer 2014-78, 1 juli 2014; Oordeelnummer 2015-58, 21 mei 2015.

1. Gekozen termen

1.1. Inleiding

Hoewel het onderwerp relatief jong is, zijn al veel onderzoeken ingesteld naar verschillende aspecten van trans en intersekse-rechten.² Het College meent op basis van verschillende rapporten, de Yogyakarta Principles en standpunten van belangenorganisaties (zie sectie 1.2) en op basis van diverse uitspraken van internationale organisaties (zie sectie 2.2.2) dat de term ‘genderidentiteit’ geschikt en passend is als grond om gelijke behandeling van transgenders vast te leggen. De term omvat ook ‘genderexpressie’. Ter aanduiding van de discriminatiegrond met betrekking tot mensen met een intersekse conditie kiest het College voor de term ‘geslachtskenmerken’ (zie sectie 1.3).

1.2. Genderidentiteit omvat genderexpressie

In juni 2011 rondden Silvan Agius en Christa Tobler hun rapport *Trans en Intersex People, Discrimination on the grounds of seks, gender identity and gender expression* af, dat zij schreven onder supervisie van de European Network of Legal Experts in the non-discrimination field.³ Daarin geven ze een overzicht en kwalitatieve beoordeling van de meest gangbare definities en termen.⁴ Trans is, in deze context, een overkoepelende term voor alle mensen die een genderidentiteit of expressie hebben die niet identiek en permanent overeenkomt met de biologische sekse.⁵ Hieronder vallen transseksuelen (die permanent als het andere geslacht willen leven en een geslachtsoperatie ondergaan), transgenders (of transgenderisten, die eveneens permanent als het andere geslacht willen leven maar niet per se een geslachtsoperatie wensen te ondergaan), travestieten (willen geen permanente of langdurige geslachtswisseling maar slechts tijdelijk kleding van het andere geslacht dragen), en minder bekende groepen zoals androgynie, polygender, genderqueer, genderfluid (allen beschrijven mensen die zich man en vrouw voelen, ertussenin of wisselen van gevoel), agender (identificeren zich niet met een genderidentiteit), gender variant (overkoepelende term voor eenieder die zich niet gebonden voelt aan de binaire geslachten en geslachtsrollen), etc. Volgens Agius en Tobler

---

² Zie bijvoorbeeld: The Netherlands Institute for Social Research, *Living with intersex/DSD: An exploratory study of the social situation of persons with intersex/DSD*, 2014, The Hague; Dan Christian Ghattas, OII Europe en ILGA Europe, *Standing up for the human rights of intersex people - how can you help?*, December 2015; Joz Motmans, *Leven als transgender in België: De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*, 2009, Insituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen; Trans Equality Network Ireland (TENI), *STAD: Stop Transphobia and Discrimination Report*, 2014; OII Australia, *Why intersex is not a gender identity, and the implications for legislation*, 21 maart 2012: <https://oii.org.au/17680/intersex-sex-not-gender-identity/>;

³ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011.

⁴ P. 12 - 13, 88 - 90.

⁵ Als eerste moet worden opgemerkt dat ‘sekse’ als puur biologisch feit zal worden beschouwd en ‘gender’ als de innerlijke beleving, identificatie, expressie en geslachtsrollen. Omdat het Engels geen apart vertaalwoord heeft voor ‘geslacht’ en deze afhankelijk van de context sekse en/of gender betekent, zal deze grotendeels buiten beschouwing gelaten worden.

gaat het bij de aanduiding van transmensen om hun ‘gender identity and/or gender expression’.⁶

Andere experts echter menen dat de term genderidentiteit volstaat. Zo stelt Professor Waaldijk, hoogleraar Comparative Sexual Orientation Law, dat genderexpressie een onderdeel is van genderidentiteit. Het hebben van een identiteit zou niet gesplitst kunnen worden van het uiten hiervan. Volgens zijn breed geaccepteerde interpretatie is dit ook hoe de terminologie in de Yogyakarta Principles zou moeten worden begrepen.

“Gender identity is understood to refer to: each person’s deeply felt internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth, including the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen, modification of bodily appearance or function by medical, surgical or other means) and other expressions of gender, including dress, speech and mannerisms.”⁷

De uiting is dan inherent aan de grond zelf. Zoals we zien in sectie 2 gaan veel internationale organisaties ook uit van deze interpretatie. Het College volgt dit, mede om de praktische overweging dat hierdoor geen afbakeningsproblemen ontstaan.

1.3. Geslachtskenmerken – een biologisch gegeven

Bij personen met een intersekse conditie⁸ heeft hun status niets met gender te maken maar met hun biologische geslacht. Zij zijn geboren met een sekse die noch strikt vrouwelijk, noch strikt mannelijk is, veroorzaakt door genen, door hormonen en/of door fysieke kenmerken. Hun genderidentiteit heeft bijna dezelfde variatiemogelijkheden als personen zonder een intersekse conditie, maar de meerderheid heeft een binaire genderidentiteit. De intersekse conditie wijst dus alleen op biologische feiten.

Agius en Tobler wijzen erop dat bescherming van personen met een intersekse conditie niet alleen schaars is maar ook vaak incorrect toegepast. Wanneer deze groep onder transgenders wordt gevoegd worden hun problemen ernstig miskent.⁹ Het is dus van belang om aandacht te besteden aan de precieze term, evenals de definitie. Omdat een intersekse conditie vaak als een negatieve afwijking van de binaire standaard werd en wordt gezien, zou het de voorkeur behoeven om een neutrale definitie te kiezen.

In de Statement of Riga van 2014 hebben OII Europe en ILGA Europe samen het volgende aangegeven in Objective 2:

---

⁶ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 5.

⁷ Evenals seksuele oriëntatie, wat bestaat uit attraction + relation, dus een innerlijke gewaardwording en een uiterlijke expressie daarvan. Uit powerpoints van Kees Waaldijk, Universiteit Leiden, *Comparative Sexual Orientation Law, optional course at Leiden Law School*, first half: 2-16 November 2015, p. 2.

⁸ De NNID heeft aangegeven dat de term ‘personen met een intersekse conditie’ te prefereren is boven ‘interseks(e) personen’ of ‘interseksueel persoon’ omdat hun lichamelijke toestand geen identiteit is maar slechts een biologisch feit. Het is te beperkend om iemand naar diens diagnose te noemen: <http://nnid.nl/definitie/>.

⁹ Agius & Tobler, European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *Trans and Intersex People: Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011.

“we recommend the adoption of anti-discrimination legislation on the ground of sex characteristics - regardless of the specific appearance or configuration of these characteristics. Sex characteristics refer to the chromosomal, gonadal and anatomical features of a person, which include primary characteristics such as reproductive organs and genitalia and/or chromosomal structures and hormones; and secondary characteristics such as, but not limited to, muscle mass, hair distribution, breasts and/or stature.”¹⁰

Ditzelfde heeft OII benadrukt in de FAQ:

“The Maltese Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act, which specifies ‘sex characteristics’ as a protected ground, is currently the best example worldwide on how to ensure the protection of intersex individuals. If the ground of ‘sex characteristics’ is not available, the rights of people with variations of sex characteristics should be protected by explicitly including them under the ground of ‘sex’.”¹¹

De NNID schrijft het volgende op hun website:

“Een intersekse-conditie/DSD is iets wat je hebt, niet wat je bent. Dat je iets hebt in plaats van bent betekent ook dat intersekse/DSD geen identiteit is zoals dat bijvoorbeeld wel over homoseksualiteit wordt gezegd. Het is geen seksuele identiteit en **ook geen genderidentiteit**. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat mensen met intersekse-conditie/DSD geen seksuele identiteit en genderidentiteit hebben - we verschillen daarin niet van andere mensen.”¹²

Het is dus belangrijk om voor personen met een intersekse conditie onderscheid te maken tussen hun conditie, wat zorgt voor een non-binaire biologische sekse, en hun genderidentiteit. Daarnaast zijn organisaties van personen met een intersekse conditie dus van mening dat alleen expliciete vermelding hen volledig zal beschermen, aangezien ze terminologisch gezien niet vallen onder genderidentiteit.

2. Internationale aanbevelingen

2.1 Inleiding

Veel internationale organisaties waar Nederland lid van is hebben uitspraken gedaan over de wenselijkheid van het expliciteren van het verbod van discriminatie van mensen met een intersekse conditie en transgenders en/of regelgeving hierover die doorwerkt in nationale wetgeving. In dit hoofdstuk wordt kort stilgestaan bij de Raad van Europa, de EU en de VN.

2.2. Europese Unie

2.2.1. Genderidentiteit

De gelijke behandelingsrichtlijnen van de EU omvatten (nog) geen expliciet verbod van discriminatie op grond van genderidentiteit of -expressie.¹³

---

¹⁰ <http://oiieurope.org/statement-of-the-european-intersex-meeting-in-riga-2014/>

¹¹ Dan Christian Ghattas, OII Europe en ILGA Europe, *Standing up for the human rights of intersex people - how can you help?*, December 2015, p. 23.

¹² <http://nnid.nl/definitie/>

¹³ **CHECK EN NOTEN AANVULLEN**

De rechtsinstrumenten van de Europese Unie bevatten een verbod op discriminatie, maar geen expliciet verbod van discriminatie op grond van genderidentiteit of -expressie.¹⁴ Deze non-discriminatie artikelen zijn limitatief opgesteld en het is dus niet mogelijk om, zoals in het EVRM of art. 1 GW, onder 'overige status/welke grond dan ook' andere gronden toe te voegen. Enkel het antidiscriminatie-artikel in het Grondrechtenhandvest heeft de *mogelijkheid* tot verdere invulling door de woorden 'grounds such as'.

Het Hof van Justitie van de EU heeft in verschillende zaken uitgesproken dat discriminatie van transgenders onder de grond van sekse kan vallen *indien* betrokkene van plan is om, bezig is met of een geslachtsoperatie heeft gehad.¹⁵ Door transseksuelen onder sekse te scharen, zijn zij dus alsnog beschermd tegen discriminatie. Transgenders die *geen* geslachtsoperatie wensen te ondergaan zijn dan echter niet automatisch beschermd, terwijl dit de meerderheid zou zijn van de hele groep.¹⁶ Later is deze lijn in de jurisprudentie van het Hof gebruikt door andere EU-organen: in de notulen over de Goods and Services Directive¹⁷ eveneens als in de preambule van de Recast Directive¹⁸ staat dat onder discriminatie op grond van sekse eveneens discriminatie op grond van geslachtsverandering valt.

Bij het P. v S. arrest heeft de advocaat-generaal opgemerkt dat er behoefte is om sekse eerder te zien als een continuüm dan een tweesplitsing. Mannen en vrouwen delen immers in verschillende variaties kenmerken, gedragingen en rollen. Een moderne invulling van gender, sekse en seksuele identiteit is nodig in plaats van het rigide idee van twee biologische geslachten. Met deze opmerking wordt ruimte gecreëerd voor een brede interpretatie van de grond geslacht. Als de lijn van de AG wordt gevolgd zouden veel transgenders en mensen met een intersekse conditie die op dit moment niet beschermd zijn door de jurisprudentie, dat alsnog worden.¹⁹

In 2008 suggereerde de Fundamental Rights Agency al dat er geen reden is om de bescherming van transseksuelen op de basis van hun geslachtsverandering niet uit te breiden naar alle transgenders.²⁰ FRA geeft als argument zelfs meerdere voorbeelden van

---

¹⁴ art. 10, 18(1), 19, 157 TFEU of art. 21 EU Charter of Fundamental Rights

¹⁵ P. 5 en 32-33; HvJ, zaak C-13/94, P.v S. and Cornwall County Council, 1996, ECR I-2143; HvJ zaak C-117/01, K.B. v. National Health service Pensions Agency and Secretary of State and Health, 2004, ECR I-541; HvJ zaak C-423/04 Sarah Margaret Richards v. secretary of State for Work and Pensions, 2006, ECR I-3585.

¹⁶ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 6 & 43.

¹⁷ COUNCIL DIRECTIVE 2004/113/EC of 13 December 2004 implementing the principle of equal treatment between men and women in the access to and supply of goods and services, L 373/37; 2606th meeting of the Council of the European Union (Employment, Social Policy, Health and Consumers Affairs) held in Luxembourg on 4 October 2004, Draft minutes, Doc. No. 13369/04 of 27 October 2004, at 7

¹⁸ Directive 2006/54/EC on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation (recast), OJ 2006 L 204/23, onder recital 3.

¹⁹ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 43

²⁰ EU FRA, 2008, p. 131.

landen waar alle transgenders al onder dezelfde noemer van ‘seks’ of ‘gender identity’ of een andere grond vielen, waaronder Finland, Zweden en Nederland.

FRA meende in 2015 dat wanneer gevallen van discriminatie slechts onder de resterende grond (“en op welke grond dan ook”) kunnen worden gebracht, dit bijdraagt aan **onzichtbaarheid** van bepaalde gemarginaliseerde groepen.²¹

Ook het Europees Parlement heeft aanbevolen dat transgender personen en de discriminatiegrond ‘gender identity’ expliciet worden genoemd.²²

2.2.2. Geslachtskenmerken

Door een gebrek aan HvJ Jurisprudentie over het onderwerp, zwijgende gelijke behandelingswetgeving en een definitie van de grond geslacht die gebaseerd is op het binaire model is het vooralsnog onduidelijk of personen met een interseks conditie zijn beschermd via EU-wetgeving.²³

Rapporteur Lunacek in Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs riep de Europese Commissie op de breedte van de term geslacht te expliciteren:

“the Commission should issue guidelines specifying that transgender and intersex persons are covered under ‘sex’ in Directive 2006/54/EC on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation”.²⁴

FRA rapporteerde dat, hoewel EU beleid voor mensen met interseks condities vaak onder de noemer van seksuele oriëntatie en/of genderidentiteit viel, de aanpak beter onder de grond van seks/geslacht kan worden aangepakt.²⁵ Interseks condities zijn immers puur fysiologisch, evenals seks of biologisch geslacht en in tegenstelling tot seksuele oriëntatie of genderidentiteit. Volgens de FRA zou de term geslachtskenmerken ‘sex characteristics’ de meest geschikte zijn.

---

²¹ European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, p. 4.

²² European Parliament resolution of 24 May 2012 on the fight against homophobia in Europe, P7_TA(2012)0222; European Parliament resolution of 4 February 2014 on the EU Roadmap against homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, P7_TA(2014)0062.

²³ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 82

²⁴ Rapporteur Ulrike Lunacek, Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs, REPORT on the EU Roadmap against homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, 8 January 2014, (2013/2183(INI)), hier te vinden:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2014-0009+0+DOC+XML+V0//EN#title3>

²⁵ European Union Agency for Fundamental Rights: FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People. Vienna 2015, 04/2015, p. 3.

2.3. Raad van Europa²⁶

2.3.1. Genderidentiteit

Art. 14 van het EVRM geeft het verbod op discriminatie, altijd in combinatie met een ander recht uit het EVRM. Bescherming in dit artikel is makkelijk uit te breiden naar ‘nieuwe’ groepen doordat het een niet-limitatieve opsomming geeft van discriminatiegronden.²⁷ In jurisprudentie heeft het EHRM onder ‘and other status’ al meerdere gronden toegevoegd, waaronder **transseksualiteit**.²⁸ In de uitspraak *Goodwin and I.* gaf het Hof aan dat de verwijzing naar ‘mannen en vrouwen’ in art. 12 EVRM niet een puur biologisch onderscheid was. In paragraaf 85 verwees het Hof naar de ‘**seksuele identiteit**’ van transseksuelen.²⁹

Het Ministercomité van de Raad van Europa en de Parlementaire Assemblee hebben ook enkele aanbevelingen gemaakt waarin zij de lidstaten vragen maatregelen te nemen tegen discriminatie op grond van **genderidentiteit**.³⁰

De term genderidentiteit komt ook voor in een recentelijk door Nederland geratificeerd verdrag: het verdrag van Istanbul. In art. 4 (non-discriminatie) noemt het onder andere de gronden **seks, gender, en genderidentiteit**. In de bijbehorende explanatory report staat genderidentiteit uitgelegd als:

“Certain groups of individuals may also experience discrimination on the basis of their gender identity, which in simple terms means that the gender they identify with is not in conformity with the sex assigned to them at birth. This includes categories of individuals such as transgender or transsexual persons, cross-dressers, transvestites and other groups of persons that do not correspond to what society has established as belonging to “male” or “female” categories.”³¹

---

²⁶ De Raad refereert nagenoeg altijd naar SOGI (sexual orientation and gender identity), waar ook een afdeling aan het onderwerp werkt: website SOGI unit: <http://www.coe.int/en/web/sogi/>

²⁷ Aparte opname van nieuwe discriminatiegronden in art. 14 EVRM zou lastig en langzaam zijn, met name omdat het protocol waarmee dat zou kunnen plaatsvinden door lidstaten geratificeerd moet worden voordat het geldig is voor dat land, terwijl een aantal lidstaten geen voorstander zijn van rechten voor transgenders. Hierom is opname door het Hof onder de noemer ‘andere status’ de beste oplossing, omdat ‘nieuwe’ groepen op deze manier wel (en snel) onder de bescherming van het EVRM komen.

²⁸ Alle zaken van het Hof betroffen altijd transseksuelen, dus er bestaat nog geen jurisprudentie over andere transgenders.

²⁹ EHRM, *van Oosterwijck v. België*, 6 november 1980, Application no. 7654/76; EHRM, *B. v. Frankrijk*, 25 maart 1992, Application no. 13343/87; EHRM *Goodwin and I. v. Verenigd Koninkrijk*, 11 juli 2002, Application nos. 28957/95 & 25680/94; EHRM *Van Kück v. Duitsland*, 12 juni 2003, Application no. 35968/97; EHRM *Schlumpf v. Zwitserland*, 8 januari 2009, Application no. 29002/06; EHRM *P.V. v. Spanje*, 30 november 2010, Application no. 35159/09.

³⁰ Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity, aangenomen 31 maart 2010; PACE Recommendation 1915(2010) Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity, 29 april 2010; PACE Resolution 1728(2010) Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity, 29 april 2010, onder 16.5; PACE Resolution 2048 (2015) Discrimination against transgender people in Europe

³¹ CM(2011)49 final 7 April 2011, Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence; Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, paragraaf 53

Als laatste heeft de Commissaris voor de Rechten van de Mens lidstaten aangespoord om discriminatie op grond van **genderidentiteit** te verbieden met verwijzing naar de Yogyakarta Principles.³²

2.3.2. Geslachtskenmerken

In april 2015 heeft de Commissaris voor de Rechten van de Mens een issue paper uitgegeven specifiek over personen met een intersekse conditie. Voor de Nederlandse wetgever kan met name het hoofdstuk betreffende antidiscriminatie wetgeving van belang zijn aangezien daar de huidige praktijken en de voor- en nadelen daarvan worden besproken.³³

Duidelijk is dat veel landen de grond geslachtskenmerken niet expliciet in hun wetgeving hebben opgenomen. Personen met een intersekse conditie maken daarom vaak gebruik van de grond geslacht om hun klacht op te baseren. Om de rechtszekerheid te verhogen, en de zichtbaarheid van de groep mensen met een intersekse conditie te vergroten, is het volgens de Mensenrechtencommissaris noodzakelijk dat de term ‘intersex status’ of ‘sex characteristics’ een plaats krijgt in nationale wetgeving.

2.3. VN

De VN heeft minder uitspraken gedaan op dit gebied, waarschijnlijk omdat zij veel lidstaten heeft die erop tegen zijn.³⁴ Er is wel een Free & Equal campagne, waarin aandacht wordt gevraagd voor gelijke behandeling. In de fact sheets en een uitvoerig rapport staan actiepunten³⁵, waaronder:

“Prohibit discrimination based on sexual orientation and gender identity. Enact legislation that prohibits discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity. Provide education and training to prevent discrimination and stigmatization of LGBT and intersex people.”³⁶

Het rapport van de Free & Equal campagne legt in hoofdstuk 4 uit dat discriminatie op grond van seksuele oriëntatie en genderidentiteit verboden moet worden in alle lidstaten. Hoewel VN-verdragen deze gronden niet noemen, zijn de relevante artikelen allemaal niet-limitatief en dus open voor uitbreiding.³⁷

---

³² Council of Europe Commissioner for Human Rights, *Issue Paper: Human Rights and Gender Identity*, juli 2009, p. 45; Council of Europe Commissioner for Human Rights, *Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe*, September 2011.

³³ Council of Europe Commissioner of Human Rights, *Human Rights and Intersex People*, 12 mei 2015, CommDH/IssuePaper(2015)1, zie:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2909386&SecMode=1&DocId=2367288&Usage=2>

³⁴ De UN declaration on sexual orientation and gender identity, 18 december 2008, is nu ondertekend door 96 staten, maar tegelijkertijd steunen 54 staten de tegenverklaring.

³⁵ UN OHCHR, *Born Free and Equal: Sexual orientation and Gender Identity in International Human Rights Law*, 2012 United Nations, p. 38 - 53; UN Free & Equal, Fact sheet: Equality & Non-discrimination, https://www.unfe.org/system/unfe-8-UN_Fact_Sheets_v6_-_Equality.pdf

³⁶ UN Free & Equal, Fact sheet: International Human Rights Law and Sexual Orientation & Gender Identity, https://www.unfe.org/system/unfe-6-UN_Fact_Sheets_v6_-_International_Human_Rights_Law_and_Sexual_Orientation_Gender_Identity.pdf

³⁷ UN OHCHR, *Born Free and Equal: Sexual orientation and Gender Identity in International Human Rights Law*, 2012 United Nations, p. 38 - 53.

De UNHCHR heeft in een rapport voor de Human Rights Council aanbevolen:

“that anti-discrimination legislation includes sexual orientation and gender identity among prohibited grounds, and also protects intersex persons from discrimination;”³⁸

Dit rapport geeft aan dat voor de Mensenrechtenraad en de UNHCHR gelijke behandeling een speerpunt is, waarbij bijzondere aandacht wordt besteed aan personen met een intersekse conditie.

Tenslotte heeft het CEDAW comité twee aanbevelingen aangenomen waarin wordt gesproken over de invloed van genderidentiteit op discriminatie op basis van gender en sekse.³⁹ Ook zij besteden dus aandacht aan deze term, maar hebben slechts eenmalig kort personen met een intersekse conditie en transgender personen genoemd.⁴⁰

---

³⁸ Aangevraagd in Resolution adopted by the Human Rights Council, 17/19, Human rights, sexual orientation and gender identity, 14 juli 2011, A/HRC/RES/17/19; herhaald in Resolution adopted by the Human Rights Council, 27/32, Human rights, sexual orientation and gender identity, 2 oktober 2014, A/HRC/RES/27/32; Human Rights Council, *Discrimination and violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity: Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights*, 4 May 2015, A/HRC/29/23, onder 79(c); Samenvatting: UN Free & Equal, *UN HUMAN RIGHTS COUNCIL REPORT: Discrimination and Violence against Individuals Based on their Sexual Orientation and Gender Identity*, https://www.unfe.org/system/unfe-63-UN_Human_Rights_Council_Report_one-pager_GREY.pdf

³⁹ CEDAW Committee, General Recommendation nr. 27 on older women and protection of their human rights, CEDAW/C/2010/47/GC.1; CEDAW General Recommendation nr. 28 on the core obligations of State Parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW/C/2010/47/GC.2, met name paragraaf 18; Agius & Tobler p. 24-25.

⁴⁰ The United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women, *concluding observations on Germany*, 10 februari 2009, CEDAW/C/DEU/CO/6.

3. Staten

3.1. Inleiding

Volgens het rapport *Trans and intersex people* van Agius en Tobler valt in de helft van de EU lidstaten genderidentiteit en genderexpressie impliciet onder geslacht, hoewel dit in sommige gevallen alleen transseksuelen omvat en niet overige transgenders. Enkele staten hebben een andere term in gebruik, andere staten zowel de impliciete interpretatie als een extra grond.⁴¹ Juist in de afgelopen vijf jaar zijn veel veranderingen doorgevoerd. Zo was er op moment van publicatie van het rapport van Agius en Tobler de wetswijziging van België nog niet uitgevoerd. In de bijlage is een schematisch overzicht te vinden.

Het rapport stipt overigens aan dat, hoewel de wet in België, Finland en Nederland (destijds) slechts de grond geslacht of gender hebben, zij allen wel deze grond succesvol gebruiken om transgenders te beschermen.

“The latter group of countries has also successfully concluded cases brought forward by non-transsexual trans persons thus confirming that current formulations, **albeit not ideal**, can already be effectively used to cover all trans persons.”⁴²

3.2. België

België heeft in 2007⁴³ op federaal niveau een wet tegen geslachtsdiscriminatie ingevoerd, waarin zij destijds al ‘geslachtsverandering’ hadden opgenomen als uitleg van de inhoud van geslacht:

“Art. 3. Deze wet heeft tot doel, met betrekking tot de in artikel 6 bedoelde aangelegenheden, een algemeen kader te creëren voor de bestrijding van discriminatie op grond van geslacht.

Art. 4. § 1. Voor de toepassing van deze wet wordt een direct onderscheid op grond van zwangerschap, bevalling of moederschap gelijkgesteld met een direct onderscheid op grond van geslacht.

§ 2. Voor de toepassing van deze wet wordt een direct onderscheid op grond van geslachtsverandering gelijkgesteld met een direct onderscheid op grond van geslacht.”

Zij hebben in mei 2014 de termen ‘genderidentiteit en genderexpressie’ hieraan toegevoegd, evenals geslachtsverandering **onder** geslacht:

“§ 3. Voor de toepassing van deze wet wordt een direct onderscheid op grond van genderidentiteit of genderexpressie gelijkgesteld met een direct onderscheid op grond van geslacht.”⁴⁴

---

⁴¹ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 47.

⁴² Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 52

⁴³ Wet ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen, 10 mei 2007, N. 2007–2152 [C–2007/02098]

Volgens de Memorie van Toelichting was het nieuwe lid 3 nodig omdat het bestaande lid 2 geslachtsverandering al definieerde als vallend onder geslacht. Volgens een a contrario redenering zouden andere transgenders er dan wellicht niet onder vallen.⁴⁵

“Omwille van het gesloten systeem van de beschermde kenmerken, betekent de gelijkstelling van geslachtsverandering met geslacht echter dat momenteel enkel transseksuele personen beschermd worden door de genderwet – dat wil zeggen: personen die een geslachtsveranderende behandeling hebben ondergaan, die ermee bezig zijn, of die van plan zijn dit te doen. Een belangrijke groep van transgender personen – zoals travestieten, **interseksuelen**⁴⁶, of andere gendervariante personen - blijft dus tot op heden onbeschermd door de huidige wetgeving. De groep transgender personen is immers veel ruimer dan enkel zij die hun lichaam willen laten aanpassen en juridisch op grond van geslachtsverandering of transseksualiteit bescherming genieten.”⁴⁷

“Het introduceren van deze discriminatiegronden moet een uitgebreide bescherming tegen discriminatie bieden voor alle transgender personen, met inbegrip van travestieten, interseksuelen, en andere gendervariante personen. Ze zijn bij uitbreiding echter evenzeer toepasbaar op eenieder met een gendernorm-overschrijdende genderidentiteit en/of -expressie.”⁴⁸

De Raad van State had ook benadrukt dat het logisch zou zijn dat genderidentiteit of genderexpressie onder de al bestaande grond ‘geslacht’ zou vallen.⁴⁹

Ondanks deze wetswijziging die transgenders beschermt, heeft België nauwelijks aandacht besteed aan personen met een intersekse conditie. Ze worden nergens specifiek genoemd, behalve kort in de memorie van toelichting waarin blijkt dat België meent ‘interseksuelen’ te beschermen door de toevoeging van genderidentiteit en -expressie, zoals hierboven dikgedrukt.

---

⁴⁴ Wet van 22 mei 2014 tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie. (BS, 24-07-2014)

⁴⁵ Andere redenen voor België om dit toe te voegen was omdat ze interfederaal betere bescherming tegen homofob en transfoob geweld hadden afgesproken, omdat Noorwegen een dergelijke aanbeveling had gedaan tijdens de UPR, en omdat het strookt met recente EU evolutie.

⁴⁶ Commentaar op het gebruik van de term ‘interseksueel’ is te vinden in een Nederlands rapport waarin wordt uitgelegd dat dit impliceert dat het een seksualiteit is en dat een persoon interseksueel *is*, terwijl mensen een conditie liever benoemen als iets dat men *heeft*: The Netherlands Institute for Social Research, *Living with intersex/DSD: An exploratory study of the social situation of persons with intersex/DSD*, 2014, The Hague, p. 25. Deze groep valt dus ook niet onder de brede term van transgenders, aangezien het een biologisch feit in plaats van een genderidentiteit is. De term en de onderbrenging onder trans wordt in meerdere landen gezien.

⁴⁷ Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 24 maart 2014, *Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie*, DOC 53 3483/001, p. 3

⁴⁸ Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 24 maart 2014, *Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie*, DOC 53 3483/001, p. 5

⁴⁹ Belgische Kamer van volksvertegenwoordigers, 24 maart 2014, *Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie*, DOC 53 3483/001, p. 4.

3.2.1. Vlaanderen

In maart 2014 is de bestaande gelijke behandelingswetgeving herzien. De term transseksualiteit is weggehaald, en de term geslacht kreeg een tweede plek:

Artikel 6, §2, 1°: “ongeacht gender, inclusief geslacht, genderidentiteit en genderexpressie.”⁵⁰

Het noemen van de term ‘gender’ als omvattend geslacht werd als volgt beargumenteerd:

“Het begrip ‘gender’ verwijst naar de sociale constructies van vrouwelijkheid en mannelijkheid, die veranderlijk zijn in tijd en ruimte. (...) Door het over ‘gender’ te hebben, komt eenieder - ongeacht zijn of haar genderidentiteit of genderexpressie - duidelijk in beeld. Een genderbeleid is dus een omvattend beleid.”⁵¹

Vlaanderen heeft op dezelfde manier als op federaal niveau personen met een interseksuele conditie omvat bij de laatste toevoeging van genderidentiteit en expressie, zonder er meer aandacht aan te besteden dan in de federale wet en memorie van toelichting.⁵²

3.2.2. Wallonië

In Wallonië is in 2015 genderidentiteit en expressie toegevoegd aan de bestaande gelijke behandelingswetgeving. Deze bevatte al vanaf de totstandkoming in december 2008 de grond geslachtverandering naast geslacht, op dezelfde manier als sinds 2014 in Vlaanderen. Voorheen stond er ‘transseksualisme’ in plaats van genderidentiteit en expressie.⁵³ Deze wet bevat in alle leden meerdere gronden naast elkaar:

“Article 2. - Le présent décret a pour objectif de créer un cadre général et harmonisé pour lutter contre la discrimination fondée sur :

1° La nationalité, une prétendue race, la couleur de peau, l'ascendance ou l'origine nationale ou ethnique;

2° L'âge, l'orientation sexuelle, la conviction religieuse ou philosophique, un handicap;

3° Le sexe et les critères assimilés que sont la grossesse, l'accouchement, la maternité, le changement de sexe, **l'identité de genre et l'expression de genre**; [remplacé par D. 13-11-2015]

4° L'état civil, la naissance, la fortune, la conviction politique, la langue, l'état de santé actuel ou futur, une caractéristique physique ou génétique ou l'origine sociale.”⁵⁴

---

⁵⁰ Vlaams Parlement, 30 januari 2014, Ontwerp van het decreet tot wijziging van het decreet van 13 juli 2007 houdende bevordering van een meer evenwichtige participatie van vrouwen en mannen in advies- en bestuursorganen van de Vlaamse overheid en het decreet van 10 juli 2008 houdende een kader voor het Vlaamse gelijkheids- en gelijkebehandelingsbeleid, 2413 (2013-2014) nr. 1 : <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2013-2014/g2413-1.pdf>; Art. 6(2)(1) Decreet: <https://codex.vlaanderen.be/zoeken/document.aspx?DID=1023959&param=informatie>

⁵¹ Memorie van toelichting, p. 8.

⁵² Memorie van Toelichting, p. 6

⁵³ <http://www.clvd.be/documents/news-items/kl1526767-lutte-contre-toutes-les-formes-de-discrimination-en-wallonie.xml?lang=fr>

⁵⁴ Décret relatif à la lutte contre certaines formes de discrimination, Docu 33730, D. 12-12-2008 M.B. 13-01-2009, artikel 2.

Het blijft onduidelijk hoe personen met een intersekse conditie zijn beschermd, aangezien deze niet zijn genoemd in de wet of bijbehorende Memorie van Toelichting (exposé des motifs).

3.3. Bosnië-Herzegovina

Sinds juli 2016 omvat de antidiscriminatiewetgeving in Bosnië-Herzegovina de gronden seksuele oriëntatie, genderidentiteit en geslachtskenmerken.⁵⁵

3.4. Denemarken

Vanaf 2012 wordt onder **seksuele oriëntatie** ook transseksualiteit en interseksualiteit begrepen:

“Sexual orientation is not defined in the legislation implementing the directives. The concept is generally understood to mean homo- and heterosexual relations and other kinds of lawful sexual orientation such as bisexuals, **intersexuals**, **transsexuals**, masochists etc. Lawful sexual orientation refers to Danish criminal law. This means that an employee who for example promotes paedophilia (which is illegal) would not be considered to be protected by the Act on the Prohibition of Discrimination in the Labour Market etc.”⁵⁶

3.5. Duitsland

Duitsland schaarde tot in ieder geval 2012 het hele LGBTI-spectrum onder de grond ‘sexual identity’, waaronder dus ook transgenders en personen met een intersekse conditie begrepen konden worden.⁵⁷ Deze laatste groep werd zelfs expliciet genoemd onder uitleg van de discriminatiegrond ‘sexual identity’ in de Memorie van Toelichting. Volgens de German Ethics Council en de Commissaris voor de Mensenrechten van de Raad van Europa heeft de laatste jaren echter in de praktijk een verschuiving plaats gevonden, en valt genderidentiteit onder ‘geslacht’.⁵⁸ “While the explanatory note subsumed intersexuality under the discrimination ground of sexual identity, the dominant view today is that it is covered by the characteristic ‘sex’.”⁵⁹

De website van de Antidiskriminierungsstelle des Bundes onderscheidt nu duidelijk de gronden seksuele identiteit en geslacht, waarbij ze onder de eerste term homo-, bi- en heteroseksuele oriëntatie vatten en onder de tweede transseksuelen en mensen met een

---

⁵⁵ <http://soc.ba/en/better-protection-of-lgbti-persons-through-the-amendments-to-the-anti-discrimination-law-of-bih/>; <http://www.ilga-europe.org/resources/news/latest-news/anti-discrimination-law-updated-bosnia-herzegovina>

⁵⁶ <http://www.equalitylaw.eu/downloads/3678-denmark-country-report-pdf-1-26-mb>

⁵⁷ Silvan Agius, Christa Tobler, European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, *Trans and Intersex people - Discrimination on the grounds of sex, gender identity and gender expression*, juni 2011, p. 82; in een rapport van 2012 werd nog een ander onderscheid tussen gender en seksuele identiteit gehandhaafd: Deutscher Ethikrat, *Opinion: Intersexuality*, 23 februari 2012, p. 32.

⁵⁸ Deutscher Ethikrat, *Opinion: Intersexuality*, 23 februari 2012, p. 124-125, zie: <http://www.ethikrat.org/files/opinion-intersexuality.pdf>

⁵⁹ Council of Europe Commissioner of Human Rights, *Human Rights and Intersex People*, April 2015, p. 58, voetnoot 86.

intersekse conditie: “Der Diskriminierungsschutz des AGG erstreckt sich auf Frauen, Männer, transsexuelle und intersexuelle Personen.”⁶⁰

3.6. Finland

Al geruime tijd beschermde de Finse gelijkebehandelingswetgeving transgenders en personen met een intersekse conditie impliciet. Op 1 januari 2015 is een wetswijziging in werking getreden die de bescherming van gelijke behandeling ongeacht genderidentiteit en -expressie expliciteert (definitie in annex). In de argumentatie wordt duidelijk gemaakt dat alle mensen een bijzondere genderidentiteit en -expressie hebben.

“New provisions related to gender identity and gender expression were included in the Equality Act specifically to clarify and broaden the scope of the protections of gender minorities against discrimination, although it should be noted that the same provisions apply to all people and not only gender minorities. The premise behind the amendments is the idea of gender diversity and that every person has their own gender experience and way of expressing gender.”⁶¹

Ook wordt benadrukt dat dit los moet worden gezien van seksuele orientatie.

“Human gender identity and gender expression come in a multitude of forms, and not everyone can be unambiguously defined as a woman or a man. Gender minorities include transgender and intersex persons. Gender minorities are still often confused with sexual minorities.”⁶²

Volgens de Finse ombudsman biedt de wet ook bescherming aan mensen met een intersekse conditie: The anti-discrimination regulations of the Equality Act also apply to discrimination based on the fact that an individual's physical gender-defining characteristics are not unambiguously female or male.⁶³

3.7. Frankrijk

In het Franse strafrecht en arbeidsrecht wordt sinds 2012 een lijst van 22 gronden gebruikt in de antidiscriminatiewet:

“Constitue une discrimination toute distinction opérée entre les personnes physiques à raison de leur origine, de leur **sexe**, de leur situation de famille, de leur grossesse, **de leur apparence physique**, de la particulière vulnérabilité résultant de leur situation économique, apparente ou connue de son auteur, de leur patronyme, de leur lieu de résidence, de leur état de santé, de leur handicap, **de leurs caractéristiques génétiques**, de leurs moeurs, **de leur orientation ou identité sexuelle**, de leur âge, de leurs opinions politiques, de leurs activités syndicales, de leur

---

⁶⁰

http://www.antidiskriminierungsstelle.de/DE/ThemenUndForschung/Recht_und_gesetz/Diskriminierungsmerkmale/geschlecht/geschlecht_node.html

⁶¹ <https://www.tasa-arvo.fi/web/en/gender-diversity>

⁶² Finnish Ombudsman, *Annual Report 2012 by the Ombudsman for Equality*, Publications on equality 2013:3, p. 14, zie: https://www.tasa-arvo.fi/documents/10789/75076/Tasa-arvo_englanti_web.pdf/27c98ca1-a5b8-4122-950d-e9c1b7427d7c

⁶³ Dan Christian Ghattas, OII Europe en ILGA Europe, *Standing up for the human rights of intersex people - how can you help?*, December 2015, p. 23; <https://www.tasa-arvo.fi/web/en/the-equality-act>

appartenance ou de leur non-appartenance, vraie ou supposée, à une ethnie, une nation, une race ou une religion déterminée.”⁶⁴

Le Défenseur des droits⁶⁵ geeft uitleg over deze gronden, en heeft duidelijk gemaakt dat alle transgenders onder de grond ‘seksuele identiteit’ vallen.⁶⁶ Uit de parlementaire handelingen blijkt dat er veel onenigheid bestond over de terminologie. Zo zouden transbelangenbehartigers liever de term ‘genderidentiteit’ hebben gezien en zou dit beter overeen komen met internationale verplichtingen.

Het CNCDH (de Nationale Raadgevende Commissie voor de Mensenrechten) vreesde dat de gekozen bewoording niet duidelijk genoeg alle transgenders zou omvatten, terwijl dat wel de bedoeling was.⁶⁷ Amnesty International uitte ook zorgen dat deze term te nauw opgevat zou kunnen worden, en sprak een voorkeur uit voor genderidentiteit.⁶⁸

Er kan op basis van deze wet beargumenteerd worden dat personen met een intersekse conditie tevens beschermd worden, aangezien fysieke verschijningsvorm en genetische eigenschappen worden genoemd. Dit lijkt echter in de praktijk nog niet te zijn gebeurd (althans hier hebben we niets over kunnen vinden). In juni 2016 is nog een schaduwrapport naar CEDAW is gegaan in verband met de grote hoeveelheid operaties op kinderen met intersekse condities.⁶⁹

3.8. Griekenland

In september 2014 heeft Griekenland in de wetgeving over haatmisdrijven de gronden **genderidentiteit en geslachtskenmerken** toegevoegd.⁷⁰ TGEU Greece heeft samen met andere NGO's hier lange tijd om gevraagd, wat aangeeft dat de wijziging gedragen wordt in de doelgroep.⁷¹ Verder worden transgenders of personen met een intersekse conditie niet genoemd in andere (antidiscriminatie-) wetgeving.⁷²

⁶⁴ Art. 225-1 Code Penal, zie:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?idArticle=LEGIARTI000006417831&idSectionTA=LEGISCTA000006165298&cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20160629>

⁶⁵ Franse grondwettelijke functie die lijkt op de ombudsman.

⁶⁶ <http://www.defenseurdesdroits.fr/fr/competences/missions-objectifs/lutte-contre-les-discriminations>

⁶⁷ <https://www.senat.fr/leg/ppl13-216.html>

⁶⁸ <https://www.amnesty.org/download/Documents/12000/eur210012013en.pdf>.

⁶⁹ <http://intersex.shadowreport.org/public/2016-CEDAW-France-NGO-Zwischengeschlecht-Intersex-IGM.pdf>

⁷⁰ Artikel 21, wet nr. 4356 van 24 december 2015, zie: http://www.et.gr/idocs-nph/search/pdfViewerForm.html?args=5C7QrtC22wE4q6ggiv8WTXdtvSoClrL8RZsdmVE36E95MXD0LzQTLWPU9yLzB8V68knBzLCmTXKaO6fpVZ6Lx3UnKl3nP8NxdnJ5r9cmWyJWelDvWS_18kAEhATUkJb0x1LIdQ163nV9K--td6SluVoHeYO-VoUaxueGay4CXn5RDBq72FoViJdyfkM3t-nE

⁷¹ <http://tgeu.org/greece-hate-speech-law-recognizes-gender-identity/> ; [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/493028/IPOL-FEMM_NT\(2013\)493028_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/493028/IPOL-FEMM_NT(2013)493028_EN.pdf) p. 10; <http://www.lgbt-ep.eu/press-releases/greek-hate-speech-law-extended-to-cover-gender-identity/>

⁷²

http://ihrp.law.utoronto.ca/utfl_file/count/documents/WorkingGroup_Clinic/IHRP%20SOGI%20Report%20Greece%202015.pdf p. 5-6

3.9. Verenigd Koninkrijk

The Equality Act van 2010 beschermt tegen discriminatie op basis van **geslachtsverandering** (sex change). Dit geldt eveneens voor Noord-Ierland, maar via een andere wet.⁷³

Schotland heeft in 2011, net als Griekenland, als nieuwe gronden genderidentiteit en geslachtskenmerken opgenomen in de wet met haatgemotiveerde misdrijven. Onder artikel twee betreffende strafverzwaring door vooroordelen over transgenderidentiteit, staat dat onder deze term zowel travestie, transeksualiteit, interseksualiteit of geslachtsverandering valt, evenals een andere genderidentiteit die niet strikt binair is.

3.10. Ierland

In de huidige gelijkheidswetgeving van Ierland is geen rekening gehouden met transgenders. Hoewel het woord 'gender' wordt gebruikt in plaats van 'sex', staat uitgelegd "*that one is male and the other is female (the "gender ground")*".⁷⁴ Hier is nog geen verandering in gekomen ondanks aandringen van belangenorganisaties zoals TENI⁷⁵

In een zaak van 2011 heeft het Equality Tribunal discriminatie gevonden bij ontslag van een transeksuele vrouw, op grond van gender en handicap gecombineerd om zo tot 'Gender Identity Disorder' te komen. Een niet-binaire genderidentiteit voldoet dus niet volgens de huidige Ierse wetgeving.

3.11 Hongarije

Al vanaf december 2003 staat in de Equal Treatment Act naast seksuele oriëntatie ook **seksuele identiteit**.⁷⁶ Deze term wordt door de voornaamste LGBT-vereniging vertaald naar genderidentiteit en zou volgens hen alle transgender personen beschermen.⁷⁷

In het strafrecht wordt eveneens opruiing tot geweld tegen groepen waaronder die met een bepaalde **genderidentiteit** verboden.⁷⁸

Eenzelfde grond is niet ingevoegd in de grondwet. Hoewel de grondwet gewijzigd werd in 2011 en meerdere discriminatiegronden aan het betreffende artikel zijn toegevoegd, was de conservatieve politiek (vanaf 2010 leidend) er van overtuigd dat 'en overige status' de hele groep SOGIESC zou dekken.⁷⁹ Personen met een interseksuele conditie lijken nergens specifiek genoemd te worden. Volgens FRA zouden personen met een interseksuele conditie

---

⁷³ Sex Discrimination (Northern Ireland) Order 1976, art. 4A.

⁷⁴ Equal Status Act 2000, art. 3 (2)(a):

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/2000/act/8/section/3/enacted/en/html#sec3>; Employment Equality Act 1998, art. 6 (2)(a):

<http://www.irishstatutebook.ie/eli/1998/act/21/section/6/enacted/en/html#sec6>

⁷⁵ Trans Equality Network Ireland (TENI), *STAD: Stop Transphobia and Discrimination Report*, 2014, p. 52, zie: <http://www.teni.ie/attachments/95628615-9aea-4abb-86f4-5687da0e7335.PDF>

⁷⁶ Artikel 8, Act CXXV of 20031 on Equal Treatment and the Promotion of Equal Opportunities, 22 december 2003, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.HUN.3-Annex3.pdf>

⁷⁷ <http://en.hatter.hu/what-we-do/legal-aid/legal-information#hatecrime>

⁷⁸ Section 332, Act C of 2012 on the Criminal Code <http://www.refworld.org/pdfid/4c358dd22.pdf>

⁷⁹ Art. XV, https://www.constituteproject.org/constitution/Hungary_2011.pdf

beschermd kunnen worden onder ‘en overige status’.⁸⁰ Het Equal Treatment Body betwijfelt in ieder geval of intersekse onder genderidentiteit zou kunnen vallen.⁸¹

3.12. IJsland

In IJsland omvat antidiscriminatie wetgeving slechts ‘sex’. Het is onbekend of deze grond ook beoogd van toepassing te zijn op transgenders of personen met een intersekse conditie.⁸² Volgens een rapport van ILGA en OII wordt er gewerkt aan een wet die inhoudelijk overeen zou komen met die van Malta.⁸³

3.13. Malta

Malta was het eerste Europese land dat de stap zette naar expliciete opname voor zowel transgenders als personen met een intersekse conditie in de brede wet van 1 april 2015: ‘Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act’.⁸⁴

De nieuwe gronden werden niet alleen toegevoegd aan de antidiscriminatie wetgeving, maar ook aan de strafwetgeving tegen hate-crimes en hate speech. Het maakt medische ingrepen op basis van sociale in plaats van medische factoren zonder toestemming van de persoon met intersekse conditie een schending van de wet.⁸⁵

3.14. Noorwegen

Op 1 januari 2014 is de nieuwe Sexual Orientation Anti-Discrimination Act ingegaan in Noorwegen die discriminatie op basis van seksuele oriëntatie, **genderidentiteit en expressie** verbiedt. Er worden in de wet geen definities gegeven van deze begrippen.⁸⁶ Wel is duidelijk dat het doelt op alle LGBT-personen, waaronder dus alle transgenders.⁸⁷ Naar alle waarschijnlijkheid worden personen met een intersekse conditie geschaard binnen de begrippen genderidentiteit en expressie.

De Act Relating to Gender Equality omvat nadrukkelijk niet meer dan gelijkheid tussen vrouwen en mannen.⁸⁸

3.15. Portugal

Vanaf februari 2013 noemt Portugal in de strafwetgeving betreffende hate crimes en hate speech zowel seksuele oriëntatie als genderidentiteit.⁸⁹ Begin 2015 is ook in het arbeidsrecht de discriminatiegrond genderidentiteit toegevoegd.⁹⁰

---

⁸⁰ 2015, <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-focus-04-intersex.pdf>

⁸¹ <http://www.egyenlobanasmod.hu/article/view/amit-az-intersexualit%C3%A1sr%C3%B3l-tudni-kell>

⁸² <http://www.samtokin78.is/q-a>

⁸³ Dan Christian Ghattas, OII Europe en ILGA Europe, *Standing up for the human rights of intersex people - how can you help?*, December 2015, p. 15.

⁸⁴ Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act, April 2015, CAP 540, zie: <http://justiceservices.gov.mt/DownloadDocument.aspx?app=lom&itemid=12312&l=1>

⁸⁵ Council of Europe Commissioner of Human Rights, *Human Rights and Intersex People*, April 2015, p. 46.

⁸⁶ http://www.gender.no/Legislation/National_legislation; <http://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-20130621-058-eng.pdf>

⁸⁷ <https://www.regjeringen.no/en/topics/equality-and-social-inclusion/likestilling-og-inkludering/seksuell-orientering-kjonnsidentitet-og-kjonnsuttrykk/id2005942/>

⁸⁸ <https://www.regjeringen.no/en/dokumenter/the-act-relating-to-gender-equality-the-/id454568/>

⁸⁹ <http://ilga-portugal.pt/noticias/Noticias/UPRportugal09%2013-ILGAPt+ILGAEu.pdf>

3.16. Slovenië

De grondwet en de Act Implementing the Principle of Equal Treatment noemen beiden enkel traditionele gronden in een niet-limitatieve lijst. In 2012 schreef Equinet nog dat onder ‘other’ ook seksuele identiteit valt.⁹¹

3.17. Slowakije

Bij wetswijziging van 20 May 2004 heeft Slowakije aan zijn gelijke behandelingswet de volgende opmerking toegevoegd:

“Discrimination due to a) sex shall also mean the discrimination due to pregnancy or motherhood and the discrimination due to sex or **gender identification**.”⁹²

3.18. Spanje

Op federaal niveau bestaat geen antidiscriminatiewetgeving voor transgenders of personen met een intersekse conditie; in de verschillende regio’s wel.

Autonoom Baskenland vermeldt intersekse conditie expliciet in de wet over gelijke behandeling ongeacht genderidentiteit.⁹³

In de regio Murcia geldt sinds mei 2016 een wet tegen discriminatie op basis van seksuele oriëntatie en genderidentiteit. Transgender en transeksuele personen worden hier expliciet genoemd. Seksuele identiteit en genderidentiteit worden uitwisselbaar gebruikt en genderidentiteit en expressie worden soms beiden genoemd, hoewel genderidentiteit het meest.⁹⁴ Artikel 9 noemt zelfs expliciet dezelfde gronden als Malta: “No discriminación por motivos de identidad de género, expresión de género o características sexuales”, oftewel genderidentiteit en -expressie en geslachtskenmerken.⁹⁵

In Madrid is, in maart 2016, een gelijksoortige wet ingevoerd die ook genderidentiteit en expressie en geslachtskenmerken beschermt.⁹⁶

3.19. Tsjechië

Hoewel de antidiscriminatiewet van 2009 slechts een kortere lijst met meer traditionele gronden geeft, wordt wel meteen daaronder uitgelegd dat ‘sex’ ruim uitgelegd moet worden:

---

⁹⁰ <http://tgeu.org/portugal-adds-gender-identity-to-the-labour-code/>

⁹¹ <http://www.legislationline.org/topics/country/3/topic/84>

⁹² ACT No. 365/2004 Coll. of 20-th of May 2004 on Equal Treatment in Certain Areas and Protection against Discrimination, and on amending and supplementing certain other laws as amended (Antidiscrimination Act), art. 2a (11)(a).

⁹³ Ley 14/2012, de 28 de junio, de no discriminación por motivos de identidad de género y de reconocimiento de los derechos de las personas transexuales (Act 14/2012, of 28 June, non-discrimination on grounds of gender identity and recognition of the rights of trans persons).

⁹⁴ In artikel 4 (k) wordt de definitie van “seksuele en/of genderidentiteit” gegeven.

⁹⁵ http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/576023-l-8-2016-de-27-may-ca-murcia-igualdad-social-de-lesbianas-gais-bisexuales.html#a1

⁹⁶ Artikel 5, http://noticias.juridicas.com/base_datos/CCAA/573598-l-2-2016-de-29-mar-ca-madrid-identidad-y-expresion-de-genero-e-igualdad.html#a5

“(3) Direct discrimination shall mean an act, including omission, where one person is treated less favourably than another is, has been or would be treated in a comparable situation, on grounds of race, ethnic origin, nationality, sex, sexual orientation, age, disability, religion, belief or opinions.

(4) Discrimination on grounds of pregnancy, maternity and paternity and on grounds of **sexual identification** shall also be considered to be discrimination on grounds of sex.”⁹⁷

Sexual identification wordt door TGEU uitgelegd als hetzelfde als genderidentiteit.⁹⁸

3.20. Zweden

In 2008 heeft Zweden haar gelijke behandelings wetgeving samengevoegd in een wet, waarbij ook de grond ‘**transgender identity or expression**’ is toegevoegd.⁹⁹ Door de HvJ jurisprudentie kunnen transseksuelen nog steeds ‘seks’ gebruiken voor hun bescherming (mits zij geslachtsverandering ondergaan)¹⁰⁰, maar alle andere transgenders kunnen nu de nieuwe gronden gebruiken. De definitie die wordt gegeven zegt het volgende:

“1. Sex: that someone is a woman or a man.

2. Transgender identity or expression: that someone does not identify herself or himself as a woman or a man or expresses by their manner of dressing or in some other way that they belong to another sex.”

Sindsdien heeft de ombudsman gepleit voor het verwijderen van ‘trans’ om zo met ‘gender identity or expression’ iedereen te omvatten zonder onderscheid en tegelijkertijd een mogelijk stigma als gevolg van de specifieke wet te verwijderen. De definitie die de ombudsman aandraagt is:

“Gender identity or expression: a person’s identity or expression in terms of clothing, mannerisms and behavior with regards to gender.”

De ombudsman schrijft op zijn website, onder ‘gender identity and expression’, dat hij heeft gekozen om overal deze termen te gebruiken in plaats van ‘transgender identity and expression’, zoals nog in de wet staat. De reden die op de website wordt gegeven is hetzelfde als bovengenoemd. Complete uitleg hierover wordt gegeven in een antwoord op de vraag van ILGA tijdens een onderzoek naar ‘Gender Identity and Expression by National Legislation and National Equality Bodies’:

“When constructing and defining the various grounds of discrimination it is of the utmost importance that what is being communicated is that before the law it does not matter which gender identity or gender expression you have. Creating a ground of discrimination covering only transgender identities or expressions could be seen as tantamount to saying that the “normal” thing is that biological sex, gender identity and gender expression are all in accordance with each other based on the bio-socially constructed dichotomy female-male. It also implies that deviations from this norm should be tolerated. In the long run this cannot lead to full equality since having the

⁹⁷ Artikel 2, act of 23 April 2008 on equal treatment and on the legal means of protection against discrimination and on amendment to some laws (the Anti-Discrimination Act), 198/2009 Coll.

⁹⁸ <http://tgeu.org/wp-content/uploads/2016/07/Czech-Republic.pdf>

⁹⁹ Dit is nog steeds zo: <http://www.do.se/other-languages/english-engelska/discrimination-act/>

¹⁰⁰ Dit is zelfs de bedoeling, zoals onderaan deze pagina staat: <http://www.do.se/om-diskriminering/skyddade-diskrimineringsgrunder/konsidentitet-och-konsuttryck-som-diskrimineringsgrund/>

power to tolerate is a luxury that only bearers of the norm can allow themselves. In other words the concept of tolerance has a built-in power imbalance. Definitions of grounds of discrimination based on tolerance for minorities should subsequently be avoided. Instead grounds of discrimination should be designed in a norm-critical and inclusive way when possible.”¹⁰¹

3.21. Zwitserland

In de grondwet van Zwitserland staan veel discriminatiegronden genoemd, maar geen enkele die naar SOGIESC refereert.¹⁰² Transgender Network Switzerland schrijft dat bescherming van transgenders onder de grond ‘gender’ zou kunnen passen, maar hier is nog nooit een juridische uitspraak over gedaan.¹⁰³

3.22. Overige Europese landen

In alle andere Europese landen is geen expliciete opname van een verbod van discriminatie van mensen met een intersekse conditie of transgenders, zodat zij door de nationale gelijke behandelingswetgeving niet beschermd zijn of alleen impliciet. Dit laatste gebeurt veelal via de grond geslacht, zoals in Nederland, maar kan ook onder ‘overige status’ zoals in onder andere Bulgarije en Estland.¹⁰⁴

3.23. Australië

De ruime Sex Discrimination Act van 1984 omvat na wetswijziging van 2013 ook ‘Sexual Orientation, Gender Identity and Intersex Status’.¹⁰⁵ Deze gronden zijn onder sex ingevoegd (5a, b en c), maar de bewoordingen duiden op drie afzonderlijke gronden van discriminatie. Voorheen werden personen met een intersekse conditie onder sekse of genderidentiteit beschermd.¹⁰⁶ Intersex status wordt hierbij gedefinieerd als:

intersex status means the status of having physical, hormonal or genetic features that are:

- (a) neither wholly female nor wholly male; or
- (b) a combination of female and male; or
- (c) neither female nor male.¹⁰⁷

Tegelijkertijd zijn onderdelen uit deze en andere wetten aangepast ten aanzien van de binariteit, waardoor ‘opposite sex’ veranderd is in ‘different sex’. Met deze minuscule aanpassing wordt aangegeven dat er meer dan twee geslachten bestaan.

---

¹⁰¹ ILGA Europe, *Replies to ILGA-Europe’s questionnaire on the coverage of Gender Identity and Gender Expression by National legislation and National Equality Bodies*, juni 2011, hier te vinden: http://www.ilga-europe.org/sites/default/files/Attachments/annex_1_-_equality_bodies_-_complete_responses_-_june_2011_-_version_2.pdf.

¹⁰² Art. 8 <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/201506140000/101.pdf>

¹⁰³ P. 2: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/CHE/INT_CEDAW_NGO_CHE_23_085_E.pdf

¹⁰⁴ European Union Agency for Fundamental Rights: *FRA Focus Paper. The Fundamental Rights Situation of Intersex People*, Vienna 2015, p. 3-4.

¹⁰⁵ https://www.humanrights.gov.au/sites/default/files/GPGB_sogis_discrimination_0.pdf

¹⁰⁶ http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/sda1984209/

¹⁰⁷ Sex Discrimination Amendment (Sexual Orientation, Gender Identity and Intersex Status) Act 2013, No. 98, 2013, *An Act to amend the Sex Discrimination Act 1984, and for related purposes*, 7 subsection 4 (1) <https://www.legislation.gov.au/Details/C2013A00098>

De Anti-discrimination Board van New South Wales, een provincie van Australië, had in 2012 de Federal Attorney's General's Department aangeraden dat personen met een intersekse conditie beschermd moeten worden op basis van hun **seks** of **geslachtskenmerken**:

“Any definition should ensure that it includes variations in sex characteristics, and people who are neither wholly male nor wholly female. In this way people who are intersex, androgynous and other individuals who do not fit within the current binary approach to defining sex would be afforded protection under anti-discrimination law in this context. The Board recommends that broad and inclusive language be used in any definitions of discrimination. In particular, any definition should be wide and inclusive enough to cover people who are intersex without a requirement that any person should identify as either male or female.”¹⁰⁸

3.24. Canada

Een wet die **genderidentiteit en expressie** toevoegt, Bill C-16, wordt nu (aug 2016) behandeld in de kamer.¹⁰⁹ Als dit wordt aangenomen zouden in de Canadian Human Rights Act, maar ook in het strafrecht beide gronden worden toegevoegd aan de bestaande lijst. Onder deze termen vatten ze ook personen met een intersekse conditie:

“Q. What is “gender diversity”?”

A. Gender diversity is an umbrella term that refers to a wide range of gender-related identities and ways of expression. This could include transgender, gender non-conforming, gender fluid, two-spirited, and intersex people, amongst others.

(...)This amendment would give explicit protection to transgender and **gender-diverse** persons”¹¹⁰

In de provincie Ontario waren genderidentiteit en expressie al toegevoegd aan de Ontario Human Rights Code:

“Under the Ontario Human Rights Code, discrimination and harassment because of gender identity or gender expression is against the law. Everyone should be able to have the same opportunities and benefits, and be treated with equal dignity and respect including transgender, transsexual and intersex persons, cross-dressers, and other people whose gender identity or expression is, or is seen to be, different from their birth sex.

In 2012 “gender identity” and “gender expression” were added as grounds of discrimination in the Ontario Human Rights Code.”¹¹¹

---

¹⁰⁸ OII Australia, *Why intersex is not a gender identity, and the implications for legislation*, 21 maart 2012: <https://oii.org.au/17680/intersex-sex-not-gender-identity/>;

<https://oii.org.au/17524/nsw-antidiscrimination-board-support-intersex-in-federal/>

¹⁰⁹ <http://www.parl.gc.ca/LegisInfo/BillDetails.aspx?Language=E&Mode=1&billId=8269852>

¹¹⁰ <http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/identity-identite/faq.html>

¹¹¹ http://www.ohrc.on.ca/en/code_grounds/gender_identity

3.25. Zuid Afrika

De 'Promotion of Equality and Prevention of Unfair Discrimination Act' bestrijdt evenals de grondwet discriminatie op veel gronden, waaronder zowel **sex als gender**. Het lijkt dus alsof ze hier een duidelijke scheiding willen maken tussen biologisch geslacht en gender.¹¹²

Daarnaast was Zuid Afrika in 2005 het eerste land dat in zijn antidiscriminatiewetgeving opnam dat onder de grond 'sex' eveneens 'intersex' valt, met als definitie: "'intersex' means a congenital sexual differentiation which is atypical, to whatever degree"

3.3. Conclusie

De ontwikkeling in andere staten, waaronder EU-lidstaten en andere landen die SOGIESC-beleid op de agenda hebben staan, ondersteunt de noodzaak voor een wetswijziging in Nederland. Het College merkt op dat ontwikkelingen en terminologie hierin uiteenlopen. De meeste landen hebben of hadden, net als Nederland, de beoogde groepen impliciet **onder** traditionele gronden beschermd. Er is echter een Europese, en zelfs mondiale, evolutie gaande, waarbij nieuwe gronden worden toegevoegd. Een deel van de landen gebruikt genderidentiteit én expressie, een nagenoeg even groot deel alleen genderidentiteit, en een kleiner aantal landen gebruikt een geheel andere term.¹¹³ De invulling van de termen blijft hetzelfde, omdat in landen met enkel genderidentiteit de expressie eronder wordt begrepen.

De bescherming van mensen met een intersekse conditie via gelijke behandelingswetgeving is slechts recentelijk in enkele landen geregeld, waaronder in Bosnië-Herzegovina, Griekenland, Malta en enkele regio's van Spanje. Buiten Europa vallen vooral de wetgeving van Australië en Zuid-Afrika op.

---

¹¹² <http://www.justice.gov.za/legislation/acts/2000-004.pdf>; art. 9 (3) Grondwet <http://www.gov.za/documents/constitution/chapter-2-bill-rights#9>

¹¹³ België (federaal, Vlaanderen en Wallonië), Finland, Malta, Noorwegen, Zweden, Canada: genderidentiteit en expressie. Frankrijk, Griekenland, Hongarije, regio's Spanje, Slowakije, Tsjechie, Australië: genderidentiteit. Denemarken, Duitsland, Groot-Brittannië, Zuid-Afrika hebben ieder andere termen, soms restrictiever. 13 EU-landen hebben geen expliciete grond.

BIJLAGE I

Genderidentiteit en/of -expressie

Yogyakarta Principles (p. 6 & 8)

Gender identity is understood to refer to each person's deeply felt internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth, including the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen, modification of bodily appearance or function by medical, surgical or other means) and other expressions of gender, including dress, speech and mannerisms.

Agius & Tobler, Rapport Trans and Intersex persons, 2011, p. 13

Gender identity refers to each person's deeply felt internal and individual experience of gender, which may or may not correspond with the sex assigned at birth, including the personal sense of the body (which may involve, if freely chosen, modifications of bodily appearance or function by medical, surgical or other means) and other expressions of gender, including dress, speech and mannerism.

Gender expression refers to peoples' manifestation of their gender identity, and the one that is perceived by others. Typically, people seek to make their gender expression or presentation match their gender identity/identities, irrespective of the sex that they were assigned at birth.

Federaal Belgische Memorie van Toelichting, WETSONTWERP tot wijziging van de wet van 10 mei 2007 ter bestrijding van discriminatie tussen vrouwen en mannen met het oog op de uitbreiding ervan naar genderidentiteit en genderexpressie, 24 maart 2014, p. 4

En

Vlaamse Memorie van Toelichting, p. 6.

“Genderidentiteit” verwijst naar de diepe innerlijke overtuiging en individuele beleving van eenieder van het eigen gender, dat al dan niet overeenkomt met het geslacht dat bij geboorte werd toegewezen, met inbegrip van de eigen lichaamsbeleving.

“Genderexpressie” verwijst daarnaast naar de manier waarop mensen (onder meer door kledij, spraak en manier van gedragen) vorm geven aan hun genderidentiteit, en de manier waarop deze gepercipieerd wordt door anderen. Gewoonlijk trachten mensen hun genderexpressie in overeenstemming te brengen met hun genderidentiteit, of genderidentiteiten, ongeacht het geslacht dat hen werd toegewezen bij de geboorte. Genderexpressie omvat eveneens occasionele, of tijdelijke vormen van uitdrukking geven aan gender.

VN Free & Equal campaign, factsheet

Gender identity reflects a deeply felt and experienced sense of one's own gender.¹¹⁴

Finse Equality Act:

'gender identity' refers to an individual's experience of their own gender.

'gender expression' refers to expressing one's gender through clothing, behaviour, or by other means¹¹⁵

The regulations on discrimination based on gender identity and gender expression are also applied to discrimination which is based on the fact that an individual's physical gender-defining characteristics are not unambiguously female or male.¹¹⁶

Australië:

Gender identity means the gender-related identity, appearance or mannerisms or other gender-related characteristics of a person (whether by way of medical intervention or not), with or without regard to the person's designated sex at birth.¹¹⁷

Canada, als voorgestelde Act wordt aangenomen:

Gender identity is each person's internal and individual experience of gender. It is their sense of being a woman, a man, both, neither, or anywhere along the gender spectrum.

A person's gender identity may be the same as or different from the gender typically associated with their sex assigned at birth. When a person's gender identity is different from the gender typically associated with their sex assigned at birth, this is often described as transgender or simply trans.

Gender identity is not the same as a person's sexual orientation.

Gender expression is the way in which people publicly present their gender. It is the presentation of gender through such aspects as dress, hair, make-up, body language, and voice.

---

¹¹⁴ https://www.unfe.org/system/unfe-7-UN_Fact_Sheets_v6_-_FAQ.pdf

¹¹⁵ http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74767/STM_The%20Equality%20Act%2c%20discrimination%20and%20gender%20diversity_net.pdf?sequence=1

¹¹⁶ <https://www.tasa-arvo.fi/web/en/discrimination-based-on-gender-identity-and-gender-expression>

¹¹⁷ <https://www.legislation.gov.au/Details/C2013A00098> 6 subsection 4 (1)

Geslachtskenmerken

Door OII en ILGA Europe:

Sex characteristics refer to the chromosomal, gonadal and anatomical features of a person, which include primary characteristics such as reproductive organs and genitalia and/or chromosomal structures and hormones; and secondary characteristics such as, but not limited to, muscle mass, hair distribution, breasts and/or stature.¹¹⁸

Malta:

“the chromosomal, gonadal and anatomical features of a person, which include primary characteristics such as reproductive organs and genitalia and/or in chromosomal structures and hormones; and secondary characteristics such as muscle mass, hair distribution, breasts and stature”.¹¹⁹

Australië:

intersex status means the status of having physical, hormonal or genetic features that are:

- (a) neither wholly female nor wholly male; or
- (b) a combination of female and male; or
- (c) neither female nor male¹²⁰

Zuid-Afrika:

“‘intersex’ means a congenital sexual differentiation which is atypical, to whatever degree”¹²¹

---

¹¹⁸ <http://oiieurope.org/statement-of-the-european-intersex-meeting-in-riga-2014/>

¹¹⁹ Artikel 2 van de Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act, April 2015, CAP 540.

¹²⁰ Sex Discrimination Amendment (Sexual Orientation, Gender Identity and Intersex Status) Act 2013, No. 98, 2013, *An Act to amend the Sex Discrimination Act 1984, and for related purposes*, 7 subsection 4 (1)

¹²¹ <http://www.justice.gov.za/legislation/acts/2005-022.pdf>

BIJLAGE II

Bron: theorie	Trans	Intersekse
Rapport 2011	GI&/GE	Sex
CoE - EHRM	Onder 'and other status' = sexual identity	Nooit geoordeeld
- GREVIO	Sex, gender and GI	-
- CHR	GI	Seks is te algemeen, dus intersex status of sex characteristics
EU - HvJ	Sex als geslachtsverandering	Nooit geoordeeld
- Recast directive	Sex indien ges.ver.	-
- Goods & services dir.	Sex indien ges. Ver.	-
- Victims dir.	Gender, GI&GE	-
- AG in P. v. S.	sex	Sex
- FRA	sex, liever gender identity	Sex (ipv SOGI)
VN - Free & Equal	GI	
- CEDAW Gen. Recom.	GI en gender en sex	
COC	Expliciet voor trans, bv GI&GE	
NNID/OII	-	Expliciet, zoals intersex status, sex characteristics oid.
Prof. Waaldijk	GI	-
Uni Nijmegen	GI	-
Europees niet EU		
Bosnië-Herzegovina	GI	Sex characteristics
IJsland	onbekend	onbekend
Noorwegen	GI&GE	onbekend
Zwitserland	onbekend	onbekend
Jersey (Brits)	Sex change	Intersex status onder sex
Niet Europees		
Australië	GI	Intersex status
Canada	Toekomstig: GI&GE	Toekomstig: GI&GE
Ontario	GI&GE	GI&GE
Zuid Afrika	Gender en sex	Intersex expliciet inbegrepen onder sex

EU-lidstaten		
België - federaal	GI&GE, geslachtsver. onder geslacht	GI&GE (MvT)
- Vlaanderen	Gender, incl geslacht, GI&GE	GI&GE (MvT)
- Wallonië	Geslacht waaronder GI&GE en geslachtsverandering	Niet expliciet genoemd, <i>waarschijnlijk onder GI&GE</i>
Bulgarije	-	-
Cyprus	-	-
Denemarken	Sexual orientation	Onbekend
Duitsland	Sex voor transeksueel	Sex
Estland	<i>GI&GE impliciet onder sex</i>	-
Finland	GI&GE	gender (minorities)
Frankrijk	Seksuele identiteit	Onvindbaar
Griekenland	GI	Sex characteristics
Hongarije	Seksuele identiteit en GI	Onbekend
Ierland	<i>GI&GE impliciet onder sex</i>	-
Italië	-	-
Kroatië	-	-
Letland	-	-
Litouwen	-	-
Luxemburg	-	-
Malta	GI&GE	Sex characteristics
Polen	-	-
Portugal	GI	onvindbaar
Oostenrijk	<i>GI&GE impliciet onder sex</i>	<i>Impliciet onder gender</i>
Roemenië	-	-
Spanje	Sexual identity?	-
- Baskenland	GI	Intersex condition onder GI
- Madrid	GI(&GE)	GI, expliciet genoemd + sex characteristics
- Murcia	GI(&GE)	GI, expliciet genoemd, + sex characteristics
Slovenië	'and other' is incl. sexual identity	Onvindbaar
Slowakije	Sex & gender identification	Onvindbaar
Tsjechië	Sexual identification (GI) onder sex	onvindbaar
Verenig Koninkrijk - Engeland	Sex change	-
- Schotland	trans = strafverzwaring	intersex onder trans
- Noord-Ierland	Sex change + <i>GI&GE impliciet onder sex</i>	-
Zweden	(trans)GI&GE	onvindbaar